

A suksükölő igeragozás

SINKOVICS BALÁZS

1. Bevezető

A mai magyar beszélőközösségben az egyik legmegbélyegzettebb nemstandard változat a suksükölésnek nevezett jelenség, vagyis ha a beszélők a *t* végű igék esetében a kijelentő mód határozott ragozásában a felszólító móddal egyező alakokat használnak. Tanulmányomban e nyelvi jelenség keletkezésének és a megbélyegzés kialakulásának történetét mutatom be. Először ismertetem a nyelvi változókat, ezután a történeti, illetőleg nyelvjárástörténeti adatokat a 19. század végéig, majd a 20. századi nyelvjárási és szociolingvisztikai kutatások eredményeit és tanulságait, végül a nyelvi megítélés és a megbélyegzés alakulását napjainkig.

A standard magyarban a *t* végű igék egyes határozott ragozású kijelentő módú alakjai különböznek a felszólító módúaktól, a nemstandard magyarban azonban a megfelelő alakok azonosak. Vagyis magas hangrendű igék esetében többes szám első személyben, mély hangrendű igék esetében pedig egyes szám harmadik személyben és a többes számú paradigma minden tagjában a standard felszólító módú alakokkal azonos formák jelennek meg a kijelentő mód jelen idő határozott ragozásában (*megadhassa, megadhassuk, megadhassátok, megadhassák* a standard *megadhatjuk, megadhatják* stb. helyett). Ez utóbbi az egyik legerősebben stigmatizált nemstandard változat, ezért stigmatizált magyar felszólító módnak nevezhetjük (vö. VÁRADI–KONTRA 1994, KONTRA 2003a: 77). A *t* végű igéken belül külön kell választani az *sz*t végű igéket, mivel az adatok alapján aki suksüköl, az szukszüköl is, vannak azonban olyan beszélők, akik csak szukszükölnek, de nem suksükölnek (CSERNICKSÓ 2002, KONTRA 2003b: 131–145, VARGHA 2007: 280–282).

2. Történeti adatok

A jelenség kialakulásával, elterjedésével részletesebben mindezidáig csak KOVALOVSZKY MIKLÓS foglalkozott (1953a, 1956, 1959), véleményem szerint meglehetősen elfogult nyelvművelő szemszögből. A kérdést a magyar igeragozás

története kapcsán tárgyalta már MELICH JÁNOS (1913) és HORGER ANTAL (1931) is. Ez utóbbi két szerző kivételével a nyelv művelő munkákat nem számítva nyelvészek hosszú ideig alig foglalkoztak a kérdéssel, csak az élőnyelvi kutatások kapcsán került újra látókörükbe (pl. KONTRA 1991b, KONTRA–VÁRADI 1991, BALOGH 1997, KASSAI 1998, CSERNICKÓ 2002, KONTRA szerk. 2003, VARGHA 2007).

Szociolingvisztikai szempontból indokolt egy suksükölő és egy szuksükölő változó elkülönítése, történetileg és nyelvjárástörténetileg viszont a két típust nem könnyű szétválasztani. A történeti forrásokban az erre a nyelvi jelenségre vonatkozó írott adatok olyan ritkák, hogy egy szövegben csak egy-egy adat bukkan föl, a nyelvjárási gyűjtésekben pedig a legtöbb esetben nem kérdeztek rá külön a *mgh/msh + t* és a *mgh + szt* végű igékre, így többnyire csak a suksükölő adatokra lehet támaszkodni, és a nyelvatlaszok nagy részében is csak suksükölő igealakokra találunk példát (vö. SINKOVICS 2010).

A nyelvészek már a 19. század végén fölfigyeltek a szóban forgó jelenségre, minden bizonnyal azért, mert az 1870-es évektől megszorodnak a nyelvjárási leírások, és ezt a ragozási sajátsgot is sokféle rögzítik. SIMONYI, majd HORGER mutatott rá arra, hogy ez egy teljesen természetes analógiás alakulás, hiszen a *t* végűek kivételével a legtöbb mély hangrendű ige egyes szám harmadik személyű és többes szám első, második és harmadik személyű, valamint a magas hangrendűek többes szám első személyű felszólító módú alakjai azonosak a megfelelő kijelentő módú határozott alakokkal, ezek analógiájára pedig a *t* végű igék is könnyen fölvettek a felszólító mód mellé a kijelentő jelentést (SIMONYI 1895: 618, HORGER 1931: 137–138, lásd még ZOLNAI 1889: 22).

Az ősmagyar és ómagyar kori különféle változások azt eredményezték, hogy az igék jelentős részében a felszólító mód és a határozott ragozás kijelentő módja egybeesett minden olyan esetben, amelyben a határozott személyrag tartalmazta a *j*-t (lásd E. ABAFFY 1991: 142, 1992: 140–144, 191–192, 2003: 311). Kivételt képeznek ez alól a *t* végű igék, mivel a *t + j* összeolvadás a felszólító módban már az ősmagyar korban megtörtént, és hangkörnyezettől függően hol hosszú *ss*, hol hosszú *ccs* lett az eredmény (a részleteket lásd FORGÁCS 2001: 371–375). A határozott ragozásban azonban az összeolvadás csak az ómagyar korban ment végbe, és a *t + j* kapcsolat összeolvadása magánhangzóközi helyzetben ekkor már nem hosszú *ss*-et, hanem hosszú *tty*-t eredményezett (vö. *bottya*, *akarattya*, illetőleg *láttyuk*, *taníttjuk*). Ezzel magyarázható a felszólító és a kijelentő mód közötti eltérés, a *lássuk* ~ *láttyuk*, *taníccsuk* ~ *taníttjuk* kettősség.

A *t* végű igéknek ez a kivételes viselkedése analógiás hatásra több nyelvváltoztatban kezdett eltűnni. Mivel a legtöbb ige azonos alakú határozott ragozás kijelentő és felszólító módban (*várja*, *mossa*, *mondja* stb.), így a kivételes viselkedésű *t* végűek esetében is a felszólító móddal alakilag egyező formákat kezdtek használni. Vagyis ha a magyar igeragozás történetét nézzük, akkor a suksükölés „a nyelv belső egyszerűsödési folyamata”, amely az igeragozásban az ősmagyar

kortól napjainkig tart (HEGEDŰS 2005: 133).¹ Legújabban KÁDÁR EDIT vetette föl, hogy kialakulásához az is hozzájárulhatott, hogy a felszólító móddal alakilag egyező kötőmód átterjedt más kontextusokra. Számos példát elemezve meggyőzően érvel amellett, hogy a székely és a moldvai csángó nyelvváltozatok esetében ezt a folyamatot a román nyelvi hatás erősíthette (2014: 65–72).

Nehéz megmondani, hogy a *t* végű igéket érintő egyszerűsödés mikor kezdődött, eddigi kutatásaim alapján feltételezhető, hogy mind a suksükölő, mind a szuksükölő formák az írásbeliség normáján kívülre kerültek, a 18. század vége előttről ugyanis mindössze néhány példa van erre a nyelvi formára. Az elsőt SIMONYI a Székely oklevéltárból közli 1555-ből, a székely nemzeti gyűlés által összeírt törvények szövegéből:² *idegennek semmijét el nem adhassa, sem el nem vallhatja* (SzO. 2: 121, SIMONYI 1895: 619, SzT. 5: 418b).³ A másikat először MELICH közli a Döbrentei-kódexből:⁴ *Azertes ki a l e y l a magat allania. laffa hog ne effek* (DöbrK. 361, MELICH 1913: 109, vö. E. ABAFFY 1992: 213). A Simonyi által fellelt adat arra utal, hogy a jelenség nem új keletű, és hogy már akkor is variábilis volt a két forma, hiszen egy mondaton belül szerepel egy suksükölő és egy nem suksükölő igealak: *sem el nem adhassa ~ sem el nem vallhatja*. Ugyanebből az időből származik egy — a 20. századot megelőzően eddig egyetlen — hiperkorrekt alak: 1557: *kerem k. hogy k. zabadetthya megy zegenynek banffy wramtwl barmath* (TERBE 2013: 171).

Az Erdélyi magyar szótörténeti tárban suksükölő adatra lehet ugyan bukkanni a 16–17. századból,⁵ de a *t* végű igék szócikkeiben az igen gyakori *ty-s* formák mellett feltűnően kis számban, és a példák egy része kötőmódként is értelmezhető: 1571: *és istrángot hoztanak ele kyvel fel akazzak, fel akasztasara harangoztanak* (SzT. 3: 845a),⁶ 1637: *Faszierzambol attunk előben az kett Aruanak az kiben*

¹ HEGEDŰS ATTILA arra is felhívja a figyelmet, hogy a kijelentő és a felszólító mód közötti analógiás kiegyenlítődést más esetekben is megfigyelhetjük, és nyelvjárási szövegközlésekből idéz adatokat arra, hogy kijelentő módban a felszólítóval egyező formákat használtak az adatközlők: kijelentő módú *sűrűzze, ritkázza, kivigyük* stb. (2005: 132–133). A nyelvátlaszok adatainak e szempontból való áttekintését lásd SINKOVICS 2010.

² A székely nemzetnek a törvénykezést és igazságszolgáltatást illető régi szokásos törvényei, melyeket a székely nemzeti gyűlés összeírt, s Kendi Ferenc és Dobó István erdélyi vajdának bemutatván azok által megerősítettet. Székelyudvarhely, 1555. április 28. A 19. század eleji kiadások a vonatkozó részt másolatokból és különbözőképpen közlik (RUMY 1817: 329, VAJDA 1830: 253), de a vélhetőleg az eredetiből kiadott változatban „el nem adhassa” áll (SZÉKELY 1818: 43).

³ A Szótörténeti tár egy másik helyen más formában idézi: *semmijét el ne adhassa* (SzT. 1: 87).

⁴ A Döbrentei-kódex az egyik első *i-ző* nyelvmélek, másolója, Halábori Bertalan Bereg vármegeből származik.

⁵ A gyakorisági szótárak (SzGySz., ÚGySz.) alapján a 40 leggyakoribb *t* végű igét, ezek *-hat/-het* és *-tat/-tet* képzős alakjait és a *be, ki, el, meg, fel, le* igekötős változataik szócikkeit néztem át.

⁶ A tágabb szövegekörnyezet: *es istrángot hoztanak ele kijvel fel akazzak, fel akasztassara harangoztanak, akasztanij indultak vele, es keozben attijaffiai sok keonijergessel zabaditottak meg* (SzO. 2: 325–326).

feier Ruhaiokat tarcsyak Egy Eoregh fekü regi feier ladat (Kolozsvár, SzT. 12: 942a). Utóbbi két példában a *tartsák* lehetne kötőmódú is, ha a kötőszó (*kivel* és *az kiben*) a *hogy* azzal, illetőleg *hogy abban* szerepében áll. 1672: *a Czehet jo modgyaval tudhassak gubernalni es gongyat viselni* (Dés, SzT. 13: 603a). 1692: *húti sem tartotta azt hogy olyan embert haborgasson annak marhajat hajcsa be a ki a' maga földén kötelen tarcsa marhajat* (Dés, SzT. 12: 950a). Megjegyzendő, hogy a *tartsa* ige itt is mellékmondatban fordul elő.

Kétségtelenül a legérdekesebb egy 1624-ből származó adat.⁷ Egy nyelvkönyv hátsó kötéstáblájára székely betűkkel magyar szöveget írt a tulajdonosa. A megjegyzés olvasata: *Ez tüke Farkaslaki Mátyásé, ez az könyő. Ha ki ellopja, felakasszák* (SÁNDOR K. 2014: 247). A *felakasszák* szó az eddig ismert legkorábbi biztosan szukszükölő adat (SÁNDOR K. 2014: 248), saját gyűjtésemben a következő (az 1571-es mellékmondatbeli *kyvel fel akazzak* kivételével) majdnem száz évvel későbből, 1717-ből való: *A sövényfalvi Gáton és malmon aloll levő magyar és oláh szerben levő fundusokban hova való gát dagassza, tolja fel a vizet* (Sövényfalva, SzT. 3: 871a).

A sukszükölő alakok írott szövegekben a 18. század vége előtt rendkívül ritkán fordulnak elő,⁸ mivel azonban a 19. századi nyelvjárási adatok alapján Erdélyben és a Szeged környéki nyelvjárásokban általánosnak mondják, és meglehetősen nagy területen volt már használatos akkoriban is, feltehetően korábban keletkezett. Az, hogy írott szövegekben nem fordul elő, magyarázható azzal, hogy már korábban is stigmatizált lehetett, de az is lehetséges, hogy olyan nyelvi változóról van szó, amely a szóbeliségben nem volt stigmatizált, de az írott nyelvi normán kívül esett.

3. Nyelvjárástörténet

Eddigi ismereteink szerint először GYARMATHI SÁMUEL említi Nyelvmestereiben mint a székely nyelvjárás sajátosságát: „Lássá ked komé, hogy Panna nem mene ám Están bátyhoz az az Látja kegyelmed komám uram hogy Anna nem mene István Bátyámhoz” (1794/2: 77, nem idézi, csupán hivatkozza SIMONYI 1895: 619). A *lássá* itt más feltűnő nyelvjárási sajátosságokkal együtt fordul elő, ez pedig arra utal, hogy GYARMATHI szerint azok használják, akik erősen nyelvjárásian beszélnek. KRIZA JÁNOS a Vadrózsákhöz készített jegyzeteiben azt

⁷ Köszönöm Sándor Klárának, hogy felhívta erre az adatra a figyelmemet.

⁸ A fentebb idézettekén kívül az 1700-as évekből összesen még további három adatra bukkantam: 1748: *Csak a Patak válaszsza el a Kantától* (SzT. 3: 66a), 1761: *Szántó Földet [...] az eke út vállossza meg*, 1775: *Északról az Málnási Erdőtől válaszsza meg az Heresz pataka* (SzT. 8: 1262a). Sem sukszükölő, sem szukszükölő alakot nem találtam az udvarhelyszéki törvénykezési jegyzőkönyvekben (1569–1600, SzOkl. 1–3), sem a magyarországi boszorkányperek Csongrád megyéből (SCHRAM 1970: 225–347) és az erdélyi vármegyékből származó irataiban (BESSENYEI szerk. 1997, 2000, KISS-PÁL-ANTAL szerk. 2001).

írja, hogy az egész székelység a *t* végű igéknél a felszólító módot használja kijelentő mód helyett minden olyan esetben, amikor a ragban a *j* elem megjelenik: *lássá, lássuk, lássátok, lássák*, illetve *üssük* (1863: 555), s megemlékezik arról is, hogy a csíki-gyergyói az *eszik, iszik, vesz, visz, tesz, hisz* igéknél is így jár el: *nem igyam meg, nem vigyem el* (1863: 557). RUBINYI MÓZES a moldvai csángók nyelvjárásának bemutatása során írja azt, hogy a *t* végű igék kijelentő módjában a felszólító mód használata általános, „teljesen kiszorította a köznyelvi alakot” (1901: 114). Ezt megerősítik a moldvai csángó nyelvatlasz adatai is. A standarddal egyező forma csak néhány kutatóponton tűnik föl, mindenhol suksükölő alakok mellett egy-egy adatként, egyébként a kijelentő mód határozott ragozás mindenhol egybeesik a felszólító mód határozott ragozású alakokkal (MCsNyA.).

A Magyar Nyelvészetben és a Magyar Nyelvőrben a 19. században megsza-
porodó nyelvjárási adatközlések Erdélyen kívül is egyre több helyről adatolják
ezt a ragozási sajátást. A magyar nyelvjárások osztályozása és jellemzése című
monográfiájában BALASSA JÓZSEF (1891) azt írja, hogy „néhány nyelvjárás” a *t*
végű igék felszólító módú alakjait használja kijelentő módban. Erdélyen kívül a
jelenség gócpontjaként a Szeged vidéki nyelvjárást nevezi meg, szerinte innen
már a 18. században áterjedhetett a Temesközbe⁹ és a Dráva vidékére. KÁL-
MÁNYra hivatkozva BALASSA azt írja, hogy Szegeden a nép „küzd a kétféle ej-
téssel”, az irodalmi forma mellett megvan a másik változat is, de az irodalmi a
győztes (1891: 51).¹⁰ BALASSA szerint Csanád, Békés, Csongrád megyékben
szintén megtalálható ez a jelenség, Hódmezővásárhelyen azonban már nem (51),
és a Duna–Tisza közén csak a Bács megyei nyelvjárásban van meg (62–63).

Az is figyelemre méltó, amit a drávaközi nyelvjárásokról ír BALASSA. A sár-
közi, az alsódrávai és a felsődrávai, valamint a szlavóniai nyelvjárásban is hasz-
nálják a felszólító alakokat kijelentő módban. Példái között azonban nemcsak a
hazavigyünk, a diót verjünk, engegye található meg, hanem a *lássá, roncsa, ta-
niccsák* is, habár BALASSA szerint a mélyhangú igéket ott úgy ragozzák, hogy
ránti, huzi, adi (1891: 52, 54, 57). Ez azt mutathatja, hogy mindkét alak (ti. a
ránti és a *ránca* is) használatos kijelentő módban.¹¹ BALASSA szerint megtalál-
ható a suksükölés a mátyusföldi és a csallóközi nyelvjárásban (92), valamint elő-
fordul a Hernád vidékén (87). Fejér megyében már kezd terjedni, de még nem
mondható általánosnak (43). A székely nyelvjárás általános ismertetésénél

⁹ Ez a „szegedi kirajzás” területe, a török visszaszorítása után a Délvidék számos települését né-
pesítették be Szegedről.

¹⁰ KÁLMÁNY az idézett helyen csupán annyit ír, hogy Szegeden két nyelvjárás keveredik, és talán
a kijelentő mód határozott ragozású alakok alapján lehet őket elkülöníteni, de ezt szerinte még további
adatgyűjtéssel kellene tisztázni (1882: 231).

¹¹ Analógiás hatás itt nem érvényesül. Az utalhat a suksükölés földrajzi terjedésére, hogy a külön-
böző formák egymás mellett voltak használatosak, vagy arra, hogy az adatok, a feljegyzések nem
pontosak.

szintén kiemeli ezt a sajátságot (100–101), de a marosszéki nyelvjárás jellemzősekor már azt írja, hogy ritkán használja a felszólítót a kijelentő mód helyett, gyakoribb a (standarddal egyező) *láttya, rontya, taníttyuk* forma (102). SIMONYI 1895-ben, a Tüzetes magyar nyelvtanban BALASSÁT szó szerint idézi, de Fejér megye után zárójelben közbeszúrja: „és Veszprém megyében” (SIMONYI 1895: 619). 1934-es nyelvjárásában HORGER már a következőképpen fogalmaz: „[A magyar ige] némely tárgyas ragozású felszólító alakjai a magyar nyelvterület legnagyobb részének nyelvjárásaiban e funkciójukon kívül még jelentő módú funkcióban is használatosak [...] A magyar nyelvterületnek talán csak legészakibb sávján (kb. Máramaroszigettől Pozsonyig) és Dunántúl északnyugati részén nincsen meg” (1934: 136–137).

A 20. század elején a városok nyelvében is megjelent. Erre utal legalábbis az, hogy KEMENES PÁL a nyelvjárásoktól független budapesti nyelvi sajátságnak tartja az „úgy is *tudhassa*, mit csináljon [...] nem *láthassa* [...] *tanítsa*” alakokat (1916: 375). KAIBLINGER FÜLÖP polgári iskolai szakfelügyelőként az 1910-es években Budapest perifériáján hallotta sokszor: *Péter kinyissa az ajtót* (1954: 150). Szintén a városi alsó rétegek nyelvhasználatára jellemző sajátsággént jelenik meg Szép Ernő Lila ákácában (1919), amelyben Tóth Mancsi (varrónő, tán-cosnő) beszédét a *mér, belegyön, aztat, szokok, mink* mellett a *lássá, tudhassa* alakokkal illusztrálja az író (1975).¹²

A szépirodalomban a suksükölés először a színművekben jelentkezik. A reformkor nyelvéről írva TOMPA JÓZSEF csupán egy adatot talált: „a’ [...] kamatot mingyárt ki *vessük*” Kovács Pál Thália című munkájában (Kovács 1833: 178, idézi TOMPA 1955: 366), a szerzőnél máshol nem fordul elő ez a változat. A 19. század végén SIMONYI ZSIGMOND (1895: 618) azt írja, hogy „a népszínmű útján már-már behatolnak az irodalomba is”.

KOVALOVSKY MIKLÓS több munkájában tárgyalta a suksükölést, a története kapcsán számos példát idézett szépirodalmi művekből, de az ide vonatkozó dolgozataiban felsorolt példáinak túlnyomó többsége nem a suksükölés körébe tartozik, hanem csupán arra adat, hogy felszólító módú igealakokat kijelentő mondatokban is lehet használni (1977: 209). KOVALOVSKY idéz suksükölő adatokat Móra Ferenc és Móricz Zsigmond műveiből is, de mindig csak párbeszédből, amint fogalmaz: „népi alakok beszéltetésében”. Ettől kezdve azután már megjelenik a szépirodalomban is, mint „népi beszédsajátság” (1977: 208, erre lásd még SIMONYI 1919: 81). Vagyis az 1910-es években az írók is fölfedezték mint olyan nyelvi formát, amely alkalmas volt arra, hogy irodalmi alkotásokban a nyelvjárási beszédet, illetőleg a városi alsó rétegek nyelvhasználatát jellemezze.

¹² A regényről írt bírálatában SIMONYI ZSIGMOND, a Magyar Nyelvőr akkori főszerkesztője kiemeli, milyen jól használja fel a szerző a városi népnyelvi sajátosságokat, valamint a népnyelvi elemeket, köztük ezt: *Igy, nem lássa?* (1919: 81).

Az 1950-es évek nyelvjárási gyűjtései lényegében megerősítik azt, amit HORGER ANTAL a suksükölésről írt. A magyar nyelvjárások atlasza négy térképlapon (486: *szoptatja*, 487: *ringatja*, 834: *adhatjuk*, 861: *tanítja*) mutatja be az adatokat. IMRE SAMU monográfiájában egy rövid bekezdést szentelt ennek a kérdésnek. Az *adhatjuk* adatai alapján azt állapította meg, hogy a suksükölés „általános az Ózd–Tiszafüred–Tisza–Bodrog határolta területen [...] Igen gyakori egy viszonylag keskeny sávon Szentől Szolnokig [...] Gyakori Zala keleti, Somogy nyugati felében, a Sió-torkolattól délre eső részeken, Szeged vidékén, Erdély keleti felében, de elszórtan megjelenik máshol is” (1971: 325). Nagyjából ezt mutatja a másik három térképlap is, de Somogyban és Zalában *taníccsa*, *szoptassa* adatok egyetlen kutatóponton sincsenek, a *ringassa* is csak Hahótról (B-21) adathozható, és e két szó suksükölő alakjai más területeken is jóval ritkábban fordulnak elő. Érdeemes összevetni az *adhatjuk* térképét a *tanítja* és a *tanítsa* szóéval. A Szolnok–Ózd–Tiszafüred–Tisza határolta területen (ahol az *adhassuk* adatok gyakoriak) a standard *taníttya* mellett a *taníti* és a *taníjja* formát gyűjtötték föl. Vagyis a felszólító mód és a kijelentő mód kiegyenlítődése a *t* végű igék esetében ugyanúgy megtörtént itt is, mint máshol, csak épp eltérő módon, hiszen ezen a területen az *-ít* végű igék felszólító módjában hosszú *jj* áll. A *taníjja* felszólító módú alak mellett a határozott ragozásban nem a standard *taníttya* — vagy a még várható *taníjja* — formát, hanem a *taníccsa* alakot jegyezték föl Vénekről (C-3), Nagyivánról (M-15), Jászladányból (J-17), Szinpetriből (L-1), Szuhogyról (L-5), Debretéről (L-7), Mélykútról (K-10), Dávodról (G-13), ez pedig feltehetőleg a többi *t* végű ige suksükölő ragozásának analógiás hatásával magyarázható, vagy akár a suksükölés terjedésének is lehet a következménye (vö. VARGHA 2007: 281).

MURÁDIN LÁSZLÓ A romániai magyar nyelvjárások atlaszának kéziratos anyaga alapján azt állapította meg, hogy a moldvai csángóknál általános a suksükölés, mint ahogy a székely nyelvjárásokban is, kivéve az udvarhelyszéki falvakat, ahol némi ingadozás figyelhető meg. A mezőségi nyelvjárásban csak néhány suksükölő adat van, a szamosháti, bihari, kalotaszegi, szilágysági kutatópontokon nincs. Feltűnő az is, hogy Kolozsváron az alsóbb nyelvi szinteken általánosnak mondható, de a környékbeli falvakban nincs meg (1992: 62).

A nyelvjárásokban a 20. század folyamán tovább terjedt a suksükölés. BALOGH LAJOS mutatott rá arra, hogy a nyugat-dunántúli nyelvjárásokban nem volt meg, csak viszonylag újabban terjedt el, „valószínűleg felülről jött hatásként”. KISS JENŐnek Mihályiból közölt adatait idézi, ott ugyanis az 1950-es években kezdett terjedni (BALOGH 1997: 355). KISS JENŐ szerint Mihályiban az 1970-es években az idősebbek nyelvhasználatára alig jellemző, inkább a fiatalokéra, az 1980-as években már minden korosztálynak van suksükölő tagja, leggyakoribb a középgenerációnál, de még ott is kisebbségben vannak a suksükölők (1990: 40). Az újabb nyelvjárási gyűjtések a suksükölés és a sukszükölés megjelenéséről

számolnak be olyan területeken, ahonnan korábban nem jegyezték föl. SÁNDOR ANNA Kolonban tapasztalta azt, hogy a középkorúak és a fiatalok nyelvhasználatában hallható suksükölés (az 1970-es években kezdett terjedni), de az idősebeknél csak ritkán (2000: 97). A kijelentő módú *lássá, taníccsa* típusú adatok az összes szlovákiai magyar nyelvjárási régióban megfigyelhetők, „még ott is, ahol régebben nem volt jelen” (2009: 96). VARGHA FRUZSINA SÁRA azt állapította meg A magyar nyelvjárások atlasza ellenőrző gyűjtése alapján, hogy Lipóton „a fiatalabbak hajlamosabbak a csukcsükölő és suksükölő alakok használatára” (2007: 281).

A suksükölés nem lehetett kizárólagos egyik területen sem, csupán az egyik változat, a nyelvjárási gyűjtők ugyanis több esetben tesznek kiegészítő megszorításokat a suksükölés használatára. Erre utalnak a következő megfogalmazások: „némely tárgyas ragozása” (HORGER 1934: 136), Abaúj megye Füzeri járásában „gyakran egybeesik” a két alak (SZEMKŐ 1904: 41), Baranya megye Szentlőrinci járásában „egyik-másik igét” suksükölve ragozzák (SOMSSICH 1898: 209). (Lásd még KÚNOS 1880: 204, ZOLNAI 1891: 84, GENCSY 1905: 41.) BALOGH LAJOS az MNyA. adataiból készített statisztikai összesítés alapján arra hívta fel a figyelmet, hogy a suksükölés a nyelvjárásokban nem olyan általános, mint korábban gondolták (1997: 359–360). Ráadásul több tényező potenciálisan csökkenti hatókörét, mint a némely nyelvjárásban a határozott ragozásban jelentkező *látí, látítok* ragsoport; a középpalóc *-uk/-ük* ragpár (T/1: *látuk*) vagy az *-ít* képzős igék *taníjjuk* típusú felszólító módja (1997: 356).

A nyelvjárási irodalmat áttekintve úgy látszik, hogy a suksükölés eredetileg a Székelyföldön és Szeged környékén jelent meg. A jelenségnek a moldvai csánagóknál való megléte a székely kitelepüléssel is összefüggésben lehet, de akár román nyelvi hatásra is kialakulhatott. Szeged környékéről terjedt el a szegedi ki-rajzás következtében a Délvidékre, majd egyre északabbra és nyugatabbra a Dunántúlon. A 19. század végétől a városokba áramló vidéki munkásréteg révén jelenhetett meg a városok nyelvében, és vált a városi alsóbb társadalmi rétegek nyelvi sajátosságává.¹³ A kezdeti elitélő vélemények az alsóbb munkásrétegekhez kötik, és a szépirodalomban is népi tárgyú elbeszélésekben, illetőleg városi alsó rétegek nyelvi sajátóságaként jelenik meg. Ezek közvetítésével terjedhetett el a 20. században olyan nyelvjárásterületekre — így például a magyar nyelvterület északi részeire —, ahol korábban nem volt adatolható.¹⁴

¹³ HEGEDŰS ATTILA úgy véli, hogy a suksükölő igeragozásnak jelentős nyelvjárási hátere van, és talán azok közé a jelenségek közé tartozik, amelyek a nyelvjárási használatból kerültek a köznyelvbe (2005). Bár a suksükölő igeragozás nagy területen megtalálható, a fentiek alapján mégsem tartom valószínűnek, hogy a nyelvjárásokból közvetlenül került be a standardba.

¹⁴ KÁDÁR EDIT „másodlagos suksükölésnek” nevezi ezt a jelenséget (2014: 65).

4. A mai nyelvhasználat

A suksükölő és szukszükölő ragozás elterjedtségéről a 20. század végétől már szociolingvisztikai felmérések eredményei is rendelkezésünkre állnak. A Magyar Nemzeti Szociolingvisztikai Vizsgálatban (MNSZV, 1988) több különböző feladattal vizsgálták a suksükölést, így szóbeli mondatkiegészítéssel és mondatmegítéléssel is. A suksükölő mondatot a megkérdezettek közel 30%-a ítélte helyesnek (NY11: *Ha időben érkeznek, még ők is láthassák a filmet*; NY202: *Ha halkan beszélsz, senki sem hallhassa, mit mondasz*). Az iskolázottság növekedésével a tesztmondatokat helyesnek ítézők aránya csökkent, vagyis nőtt a standard válaszok száma. A fővárosiak több standard választ adtak, mint a vidékiek, és a nyelvművelő műsorokat hallgatók és ilyen újságcikkeket olvasók is több standarddal egyező választ adtak. A szóbeli mondatkiegészítéssel feladatban suksükölő választ a megkérdezettek mindössze 7–8%-a adott (KONTRA 2003b: 131–134). Az MNSZV-ben a szukszükölést külön tesztmondatokkal vizsgálták. Az NY109: *Nem szeretem, ha elhalasszák a döntést* mondatot az adatközlők 56,5%-a helyesnek ítélte, a szóbeli mondatkiegészítésben viszont 18–19%-uk adott nemstandard válaszokat. Mindkét feladattípusban az iskolázottság növekedésével a standard válaszok száma nő (KONTRA 2003b: 135–139).

Ennek a kérdőíves vizsgálatnak az alapján KONTRA MIKLÓS arra mutatott rá, hogy a *t* végű igék két típusát, a *t* és az *szt* végűeket, azaz a suksükölő és a szukszükölő formákat el kell egymástól különíteni. Az MNSZV adatai szerint a suksükölés és a szukszükölés nem feltétlenül ugyanarra a beszélőre jellemző. Az eredmények azt mutatják, hogy aki suksüköl, az szukszüköl is, de fordítva ez nem így van, aki szukszüköl, az nem feltétlenül suksüköl. A különbséget az magyarázhatja, hogy a fonológiai hasonlóság különböző mértékű a két esetben a standard és a nemstandard szóalak között. Az *szt* végű igéknél mind a standard, mind a nemstandard változatban van *sz* [halasztyuk] és [halasszuk], míg a magánhangzó + *t* tövűek esetén nagyobb a fonológiai különbség: [arattyuk] és [arassuk], ezért az utóbbi esetben a nemstandard jelleg feltűnőbb (2003b: 137–139).

A szomszédos államokban élő magyarok körében végzett vizsgálatok az MNSZV-hez hasonló eredményeket mutattak. Írásbeli mondatkiegészítésben (pl. *Ha Péter rosszul váloga... meg a barátait, pórul jár. Minek ez a halogatás? Nem szeretem, ha valaki elhala... a döntéseket.*) jóval többen írták a szukszükölő változatot, mint a suksükölőt (lásd 1. ábra). A válaszok alapján vannak standard beszélők; vannak olyanok, akik szukszükölnek, de nem suksükölnek; és vannak olyanok, akik suksükölnek és szukszükölnek is (CSERNICKÓ 1998: 277, 279–281, GÖNCZ 1999: 196–197, 259–260, 262, LANSTYÁK 2000: 323, 325–327, SZÉPFALUSI–VÖRÖS–BEREGSZÁSZI–KONTRA 2012: 138–139, 222–223, 297–298, 300, FANCSALY és mtsai 2016: 197–198, 261–262). Ezek alapján ezt országhatároktól független egyetemes magyar változónak tekinthetjük. (A különböző

felmérések összevetését, — különös tekintettel Kárpátaljára — részletesen elemzi CSERNICKÓ 2002.)

	<i>válogatja</i>	<i>válogassa</i>	<i>elhalasztja</i>	<i>elhalassza</i>
Szlovénia	98,3%	1,7%	78,6%	21,4%
Jugoszlávia (Vajdaság)	97,6%	2,4%	91,3%	8,7%
Magyarország	96%	4%	84,3%	15,7%
Ausztria	95%	5%	71,4%	28,6%
Románia	91,4%	8,6%	71,1%	28,9%
Horvátország	87,9%	12,1%	78%	22%
Szlovákia	87,7%	12,3%	66%	34%
Ukrajna (Kárpátalja)	78,3%	21,7%	47,9%	52,1%

1. ábra. Suksükölő és szuksükölő mondat írásbeli kiegészítése
(CSERNICKÓ 1998, GÖNCZ 1999, LANSTYÁK 2000, SZÉPFALUSI–VÖRÖS–BEREGSZÁSI–
KONTRA 2012 és FANCSALY és mtsai 2016 alapján)

5. A nyelvi szabályozás

A nyelvművelő munkákban viszonylag későn teszik szóvá e ragozási sajátsgot. SIMONYI ugyan a Tárgyas alakok összezavarása az imperativussal cím alatt már foglalkozik a kérdéssel Tüzetes magyar nyelvtanában, de a következő félmondatán kívül: „a népszinmű útján már-már behatolnak az irodalomba is az ilyenféle alakok: *nem tudhassuk* stb.” nem találunk elítélő megjegyzést nála (1895: 617).

Eddigi adataim szerint írásban először 1916-ban találkozunk a jelenség megítélésével: a Magyar Nyelv Levélszekrény rovatában KEMENES PÁL írja, hogy a nyelvjárásokban sokféle előfordul, hogy a *t* végű és az *sz ~ v* tövű igéket a kijelentő módban is felszólító módú alakjukban használják. „Úgy gondolom — írja KEMENES —, hogy e jelenségtől függetlenül keletkezett a budapesti nyelvben egy hasonló használat. Gyakran lehet hallani — *s m i n t m e g f i g y e l t e m — t ú l n y o m ó a n t r é f á b ó l , d e k o m o l y a n i s* [ritkítás tölem: S. B.] ilyeneket: úgy is *tudhassa*, mit csináljon... nem *láthassa*... *tanítsa*... — Én e pesti használatban nem a nyelvjárások hatását, hanem ezektől független, eredetileg tréfából keletkezett használatot látok” (1916: 375).¹⁵

A suksükölő igeragozás 20. század eleji megítéléséről keveset tudunk. PÁLFI MÁRTON, kolozsvári főgimnáziumi tanár 1902-ben írja, hogy a falusi gyermek

¹⁵ KOVALOVSKZY a suksükölés első felbukkanását a standardban a Magyar Nyelv 1904-es évfolyamában megemlíttett *engesse* szabálytalan felszólító módhoz köti (1953a: 223). Mivel azonban ott az *engesse* egyértelműen felszólító mód, az igealak nem a suksükölő ragozás kérdésköréhez tartozik, hanem a *t* végű igék felszólító módjának analogikus hatására alakult nyelvjárási formák egyike.

az iskolába kerülve szembesül azzal, hogy a tanító nem úgy beszél, ahogy ő odahaza hallotta. „Nem úgy mondja, hogy *csidma*, hanem *csizma*, nem *kinyeret*, hanem *kenyeret* mond. [...] Azt mondja hogy *b-a-b* s rá kell mondani, hogy *bab*. Ugy *taniccsa*, hogy *tanítja, látja, mondja*” (1902: 15). A tanítók által javított formák között a stigmatizált kijelentő módot is megemlíti.¹⁶ Egy másik adat KAIBLINGER FÜLÖP hozzászólása a Nyelvművelésünk főbb kérdései című tanulmánygyűjtemény vitájában szintén erre az időszakra vonatkozik: „mint fővárosi polgári iskolai szakfelügyelő (1912–1914) Budapest periferiáján sok helyen hallottam az ilyet: *Péter kinyissa az ajtót*. [...] Ők [a tanárok] ezeket buzgón javították, amit el is vártam” (1954: 150). PÁLFINAK és KAIBLINGERNEK ez a megjegyzése egyértelműen arra utal, hogy a suksükölést az iskolákban a 20. század elején megbélyegezték és javították.

A 20. század első évtizedeinek fontosabb nyelvhelyességi könyveiben nem találtam utalást erre a jelenségre (vö. SIMONYI 1903, KELEMEN 1918, BALASSA 1922, KOSZTOLÁNYI szerk. 1933). A nyelvművelő irodalomban az 1930-as években tűnik fel egyre gyakrabban. DÉNES SZILÁRD a Népoktatási Szemlében fejti ki, hogy a népiskolának az is feladata, hogy az otthonról hozott hibákat javítsa a diákok beszédében, és a hibák között (*szabadott, kellett, meg-e látod, ha nem is látod*) felsorolja a *meglássa, elossza* alakokat is (1932: 33). A következő elítélő megállapítás 1933-ból, a Magyarosan című nyelvművelő folyóiratból származik, egy ún. laikus nyelvművelőtől: „Néhány év óta nagyon elharapódzott a társalgás nyelvében, sőt a hírlapok nyelvébe is belopódzott az a népnyelvi jelenség, hogy a *t, st, szt* végű igék tárgyas ragozásában összekeverik a jelentő mód némely alakját a felszólító mód megfelelő alakjaival” (VÖÖNÉ PÉCS 1933: 114). NAGY J. BÉLA szerkesztő minden kritikai megjegyzést mellőzve ehhez csupán a következőt fűzte: „Így van több nyelvjárásban (lásd Klemm: Magyar történeti mondattan 68). Az irodalmi nyelv kerüli ezt a használatot, de a mindennapi beszédben szoktuk mondani kedélyes hangon: nem *lehessen* tudni” (N. J. B. 1933: 115).

Ezután csak futólag említik mint nyelvhelyességi hibát (pl. TAKÁTS 1935: 17). A Magyarosan 1937. évi számában¹⁷ azonban JUHÁSZ JENŐ Jaj, az a felszólító mód! című háromoldalas írásában mutatja be és kárhoztatja a jelenséget. Elítélő szavai miatt különös az utolsó mondata: „Nehéz ugyan társalgás közben megállnunk s azon törnünk a fejünket, hogyan kell helyesen mondanunk az igealakot, de hát legalább írás közben álljunk meg és így törekedjünk az irodalmi nyelvű előadásra! [ritkítás tőlem: S. B.]” (JUHÁSZ 1937:

¹⁶ A folytatásban azt fejtegeti, hogy a lehető legrosszabb az, ha az iskola megutáltatja a gyermekkel a népnyelvet. Az iskola tanítsa meg ugyan az irodalmi nyelvet is, de közben ne üzzön gúnyt a népnyelvből, hanem becsülje meg (PÁLFI 1902: 17–20). A dolgozatról egy részletes összefoglaló a Magyar Nyelvőrben is megjelent (TOLNAI 1903).

¹⁷ Ebben az évben volt szerkesztőváltás, Szinnyei József és Zsirai Miklós helyett Pintér Jenő és Putnoky Imre lettek a szerkesztők, ekkortól válik rendkívül puristává a lap.

143). Ez és NAGY J. BÉLA idézett megjegyzése legalábbis azt mutatja, hogy a nyelvművelés ekkor még nem ítélte meg olyan szigorúan a suksükölést, mint a tanítók és mint a laikus nyelvművelők; a kevésbé formális beszélt nyelvben, úgy tűnik, megtűrték.

Ugyancsak 1937-ben jelent meg DENGL JÁNOS Magyar nyelvhelyesség és magyar stílus című könyve,¹⁸ s itt már a hibáztatott jelenségek között találjuk: „Újabban mindjobban elharapózik — főképp az utca nyelvében — a felszólító mód tárgyias alakjának a jelentő mód jelen ideje helyett való hibás használata, különösen a **-t, -st, -szt tövű igék** esetében, pl. az üzletet **nem nyissák ki** [kiemelés az eredetiben] 8 óra előtt (nyitják h.), nem válasszák meg (választják h.) [...] Ezeket a rút helytelenségeket nem lehet a nép nyelvével igazolni!” (1937: 134–135). PINTÉR JENŐ nagy hatású Magyar nyelvvédő könyvébe szintén belekerült, igaz, szokásos tömörséggel, mindössze négy sorban hibáztatja a jelenséget: ne használjunk kijelentő mód helyett felszólítót a *t, st, szt* végű igék esetében (1938: 21).¹⁹ Ebben az évben jelent meg HALÁSZ GYULA nyelvművelő könyve is, amelyben már erőteljesen megbélyegzi a suksükölést: „A műveltség fokmérője nem a szappanfogyasztás, hanem ezek az árulkodó igealakok: *engesse, engessen*. [...] Veszedelmesebbek a *t*-vel végződő igék, mert ezek a *fölszólító* módban csakugyan elveszítik *t*-betűjüket és van ilyen *s*-betűs alakjuk: lásson [...] A felszólító — ugynevezett parancsoló — módnak ezt az *s* betűjét kezdik most belecsempészni a jelentő módba. Ez már veszedelmesebb járvány, mert írókra színészekre is átragadt. Népiesnek érzik.” (1938: 104).²⁰ Ettől kezdve a nyelvhelyességi kézikönyvekben ugyan feltűnik e ragozási jellegzetesség (pl. TISZAMARTI 1943: 14–15), de a Magyarosan című folyóirat vagy a Magyar Nyelvőr alig foglalkozik a kérdéssel. Még azokban a nyelvművelő cikkekben sem találtam nyomát a hibáztatásnak, amelyek kíméletlenül bírálják az írók, újságírók, hivatalnokok szövegeit.²¹

PINTÉR JENŐ nyelvvédő könyve igen népszerű volt, több tízezres példányszámban jelent meg, több kiadást megért, sőt a könyvben megfogalmazott szabályokat az iskolákban táblákon is terjesztették. Ezenkívül mint budapesti tanterületi főigazgató rendelettel tette kötelezővé a nyelvművelést; mindezek következtében hatása sokáig érezhető volt. Mivel HALÁSZ GYULA könyvében a

¹⁸ Dengl János (1882–1940): nyelvész, egyetemi tanár, a kereskedelmi szakoktatás és a gyorsírás tanára a Műegyetemen.

¹⁹ „A *-t, -st, -szt* végű igék jelentő módja helyett ne használjunk felszólító módot. — *Helytelen*: a fejezetet felosszuk három részre. *Helyes*: a fejezetet felosztjuk három részre.”

²⁰ Halász Gyula könyvéről írt bírálatában BALASSA JÓZSEF, a korszak egyik tekintélyes nyelvművelője a suksükölésről szóló részhez a következő megjegyzést tette: „Meg kellett volna említenie, hogy a nép több vidéken használja ezeket az igealakokat, tehát népies pongyolaság az irodalmi és köznyelvben” (1938: 82).

²¹ Ennek az is lehet az oka, hogy a bírálatok többsége írott szövegeket kritizált, a suksükölés azonban főképpen a szóbeliségben létezett.

rádióban már korábban megtartott nyelvművelő előadásait, illetve különböző lapokban megjelent írásait adta ki, nézetei terjedéséhez ez is jelentősen hozzájárulhatott.²²

6. Suksükölés mint „nyelvi járvány”

A második világháború után az újjászerveződő nyelvművelésnek viszont már a suksükölés az egyik központi kérdése lesz. 1953-ban KOVALOVSKY MIKLÓS legalább három helyen (Magyar Nyelvőr, Nyelvművelésünk főbb kérdései című kötet, rádióelőadás) foglalkozott a suksüköléssel (1953a, 1953b, 1956). Ettől kezdve a nyelvművelés egyik fontos feladata a suksükölés elleni harc.

Az új nyelvművelő hozzáállás KOVALOVSKY MIKLÓS Magyar Nyelvőr-beli cikkében jelentkezik a legösszeszedettebben. Ennek már a címe is árulkodó: Egy új nyelvi járvány. Benne van mindaz, amit a későbbiekben a suksükölés ellen felhoznak a nyelvművelők. KOVALOVSKY szerint ez a felszabadulás utáni nagy népmozgások következtében vált általánossá, mivel „a mozgalmi és szervezeti életben résztvevő hatalmas tömegek számára sok alkalom adódik élőszóbeli megnyilatkozásra, és ez járványszerűen terjeszti a *suksük*-nyelvet” (1953b: 224). Néhány sorral lejjebb azt írja: „Akik a *suksük*-nyelven beszélnek, azoknak nem hivatásuk vagy rögeszméjük a parancsolás, mégis mindig felszólító módot használnak. A hiba az, hogy nem érzik vagy nem ismerik a kijelentés és a felszólítás nyelvtani, alaki különbségét. [...] Akinek gyenge, nem eléggé tudatos a nyelvérzéke és kicsiny az olvasottsága, az könnyen beleesik ebbe a már gyakori hibába, még ha eredeti nyelvjárásában vagy gyermekkori nyelvhasználatában ismeretlen is az effajta ragozás.” Hozzáteszi, hogy mások azért kezdenek így beszélni, mert ebben proletár igeragozást látnak, megint mások azért, mert így akarják csúfolni az új kádereket (1953a: 224–225, ehhez lásd még KONTRA 1991a).²³

KOVALOVSKY szerint nem szabad teret engedni az ilyenfajta igeragozásnak, mert az megbontaná az irodalmi nyelv egységét, és mert ezzel az igeragozási rendszer csak bonyolultabbá válik, ugyanis „az igéknek aránylag kis csoportjában ment végbe, s másutt nem igen lehetséges”, ráadásul a fiatalabbaknak gondot

²² Könyvét 1991-ben újra kiadták, benne az idézett esszével. A kötet előszavában SZÜTS LÁSZLÓ azt írja, hogy HALÁSZ GYULA ostorozásai ma is időszerűek, a hibák nagy része ma is megvan; ezért csak azokat a részeket hagyta ki, amelyek már nem aktuálisak. Ezzel az újabb kiadással azt szeretnék elérni, hogy mindazokhoz eljussanak ezek az intelmek, akik az igényes nyelvhasználatra törekszenek (1991: 5).

²³ A Béke és szabadság című hetilap 1953. március 1-jei számából idézi a következőket: „Vannak, akik tudják, hogy hibás és helytelen a *tudhassuk*, *láthassuk*: mégis ezt használják, mert azt hiszik, hogy ezzel »tyú, de proletárok lettünk«, »híjnye, de paraszti sarjak vagyunk«. Erőszakolt és átlátszó álarc ez, mely gyanút kelt, cinizmusa visszataszító. Vannak azután olyanok is, akik ugyancsak tudják, hogy a *tudhassuk*, *láthassuk* helytelen, mégis minduntalan, sőt kacérkodva használják, mert ezzel egyet csípni akarnak, gúnyoskodni igyekeznek, hogy no most jól megadjuk az új kádereknek.” (KOVALOVSKY 1953a: 225).

okozna a klasszikusok olvasása (1953a: 226). Úgy vélem, itt szerepel először az a példamondat, amellyel a félreértést szemléltette: *Mikorra halasszuk az értekezletet?* A mondattal az a baj KOVALOVSKY szerint, hogy nem dönthető el, érdeklődik vagy tanácsot kér, aki így beszél. Megemlíti ugyan, hogy a mondat egésze és más nyelvtani eszközök általában egyértelművé teszik, hogy kijelentésről vagy felszólításról van-e szó, de az ilyen és ehhez hasonló példák félrevezetőek lehetnek (1953a: 227).

KOVALOVSKY-nak ez a tanulmánya szinte változatlan formában belekerült a korszak meghatározó nyelvhelyességi kiadványaiba (1956, 1959, 1977). A Nyelvművelő című kötetben pedig szinte megismétli HALÁSZ GYULA szavait: „Annyira elterjedt ma már ez a beszédsajátság, hogy amint régebben a szappanfogyasztást tekintették a civilizáltság fokmérőjének, a mai művelt magyar nyelvhasználatot arról ítélnék meg, hogyan ragozza valaki az ilyen igéket” (KOVALOVSKY 1956: 207).²⁴

A Nyelvművelésünk főbb kérdései című tanulmánygyűjtemény²⁵ vitájában KAIBLINGER FÜLÖP hozzászólása és a rá adott válaszok különösen érdekesek. A következőket írja: „a nyelvfejlődéssel foglalkozó tanulmányaim alapján úgy érzem, hogy a *-t* végű igék most szenvedik el azt a *k i j e l e n t ő – f e l s z ó l í t ó* [kiemelés az eredetiben] egységesülést, amin az igék többsége — néhány rendhagyó kivételével (*tegyem, alussza* stb.) — már évszázadok óta rendszabályozás híján átesett; mélyhangú *tudja, -juk, -játok, -ják; olvassa, -suk* stb. stb., magashangú *kérjük, keressük*” (1954: 150). Nem fogadja el azt az érvelést, hogy nyelvi tudatlanságról van szó, vagyis hogy aki így beszél, az nem tudja a kijelentés és a felszólítás közötti különbséget; azt hangsúlyozza, hogy a *kinyissa* ebben a nyelvváltozatban kijelentő mód. A nyelv „gondoskodott differenciáló eszközökről” (hanglejtés, szórend), és ezek az újabb esetben is rendelkezésre állnak. Ennek ellenére KAIBLINGER úgy véli, hogy harcolni kell ellene, méghozzá a nemzeti nyelv egysége érdekében (uo.). DEME LÁSZLÓ ugyanott megjelent válaszában élesen kritizálja ezt a hozzáállást: „Kaiblingernek még az elhangzottakhoz képest erősen megváltoztatott hozzászólásából is kiderül, hogy ő a suksük-nyelvet jobban szeretné megérteni és elfogadni, mint elítélni. Szélesen elterjedt nyelvtény, az igaz. De nem a nemzeti irodalmi nyelvben, amely a helyesség normája, hanem az igénytelen köznyelvben, meg a nyelvjárásokban, amelyek mégsem lehetnek a helyesség megítélésékor irányadók” (1954: 160).

DEME és KOVALOVSKY nézetei jól tükrözik azt a változást, amely a nyelvművelés állásfoglalásában bekövetkezett a suksükölés tekintetében. Az 1930-as években a nyelvművelés meghatározó alakjai, NAGY J. BÉLA, JUHÁSZ JENŐ

²⁴ A tanulmány végén az áll, hogy egy 1953-as rádióelőadás alapján készült.

²⁵ Ebben a kötetben szintén KOVALOVSKY MIKLÓS írt röviden a suksükölésről (1953a: 192–196).

vagy akár BALASSA JÓZSEF véleménye megengedő volt (legalábbis a szóbeli nyelvhasználatot illetően), és nem általában helytelenítik, nem tudatlanságból elkövetett hibának tartják, hanem csupán népiességnek, pongyolaságnak. Már ugyanekkor megjelenik azonban a másik, az elítélő álláspont (DENGL JÁNOS, PINTÉR JENŐ, TISZAMARTI ANTAL és mások), amely majd az 1945 után újjászerveződő nyelvművelésben tovább él, és az 1953 körül megjelenő alapvető fontoságú munkákban jelentős helyet foglal el. Ez az elutasító álláspont került be a korabeli középiskolai nyelvtankönyvekbe (SZEMERE 1954: 47,²⁶ BENKŐ-KÁLMÁN 1954: 68), a segédkönyvekbe (RÁCZ-TAKÁCS 1974: 108–109) és az egyetemi tankönyvbe is (VELCSOVNÉ 1968: 181). A jelenséget az 1990 után megjelenő tankönyvek némelyike is hasonló szellemben tárgyalja (középiskola: SZENDE 1994: 68–69, ANTALNÉ DR. SZABÓ-RAÁTZ 2005: 79; felsőoktatás: BOKOR 2007: 280).²⁷

A Nyelvművelő kézikönyvben KOVALOVSKY „a nyelvjárásokban és az alsóbbrendű köznyelvben” használt formának tartja, bemutatja a történetét, 20. századi terjedését és kialakulásának okait. Összegzésül pedig ezt írja: „Bár a »süksük«-ragozás nyelvtörténeti és társadalmi okokkal magyarázható természetes, analógiás fejlemény, nem tekintjük helyesnek. Sőt még káros is, mert szegényíti a nyelvet: olyankor is elmossa a különbséget a közlés, valamint az óhaj és felszólítás közt, amikor — mármint a *t* végű igékben — ezt a különbséget nyelvi eszközökkel is éreztethetjük” (1980: 618). Úgy véli, a nyelvművelés eredményes volt: „Az ötvenes évek elején megindult küzdelem eredményeként a hibás használat »divatja« visszaszorult, kivéve tán az *-sz* végű igék »szukszük«-ragozását, amely különösen makacsnak mutatkozik (*felragasszuk, kirekesszük* stb.)” (1980: 617).²⁸

A Nyelvművelő kézisztár szerint egyes nyelvjárásokban és a budapesti köznyelvben a *t* végű igék felszólító módú alakjait kijelentő értelemben is használják.

²⁶ „...széltében-hosszában terjed az a helytelen beszédmód, amely bizonyos igék kijelentő módú alakjait felszólítókkal helyettesíti. Nagyon gyakran hallunk efféléket: »Nem bocsássuk meg nekik« (*bocsátjuk* helyett) [...] **Küzdjünk e csunya nyelvi hiba ellen!** [kiemelés az eredetiben]” (SZEMERE 1954: 47).

„Egyesek nyelvhasználatában keverednek az igemódok, főként a kijelentő és a felszólító. Ez azonban minden esetben helytelen, hiszen az igemódok összezavarása beszédünk világosságát, érthetőségét veszélyezteti. Nem szabad tehát a kijelentő mód helyett felszólító módot használnunk. Különösen a *t* végű igékkel kapcsolatosan harapódtak el az ilyen hibás mondatok: »Péter kinyissa az ajtót.«” (BENKŐ-KÁLMÁN 1954: 68).

²⁷ „bizonyos nyelvjárásokban szokásos, de az alsóbb szintű köznyelvi használatban sem ritka. Az igényes köznyelvben azonban nincs helye” (SZENDE 1994: 68), és a munkafüzetben több feladat is gyakoroltatja a kerülését (SZENDE 1998: 66–67). Tankönyvükben ANTALNÉ DR. SZABÓ és RAÁTZ Félrecsúszott toldalékok cím alatt egy rövid bekezdésben tárgyalja és helyteleníti a süksüklést (2005: 79)

²⁸ GRÉTSY hívja fel a figyelmet először arra, hogy az *sz* végű igék másképpen viselkednek: „Mint példából is látható, mégsem annyira *süksük*-, mint inkább *szukszük*-ragozás ez” (1964: 243).

Majd a szócikk szerzője ezt fűzi hozzá: „A két igemód alaki megkülönböztetéséhez a közlés pontossága érdekében szigorúan ragaszkodnunk kell, tehát „a »süksük«-, ill. »szukszük«-őzésnek okvetlenül gátat kell vetni” (NymKsz.² 178).²⁹ A szótárban a *vulgáris stílus* címszóban is felbukkan a suksükölés rendkívül megbélyegző szöveggörnyezetben: „A ~ [vulgáris] stílus rombolja a választékos, művelt érintkezést, s ezáltal nemcsak a nyelvi normák hatását gyöngíti, hanem az erkölcsi, magatartási, viselkedési normákét is. Nyelvi értéket pusztít a »süksük«-nyelv, a mondatbeli egyeztetés hiánya, a suta szóismétlés — köztük a kötőszóké, módosítószóké —, de egyben gátolja az egymás megbecsülésén alapuló, csiszolt érintkezést, az emberi rokonszenvennek s általában a pozitív érzelmeknek a kifejezését” (NymKsz.² 611).

A tanítói, tanári és a nyelvművelő tiltásoknak az lett a következménye, hogy a suksükölő ragozás az egyik legjobban megbélyegzett formává vált, és használóira az iskolázatlanság, tudatlanság bélyegét ragasztják a mai napig (vö. Story 2009, GEREBEN 2010, VIOLA 2012, SZÖNYI 2014, VERESS 2015).

7. Összegzés

A suksükölésről a 19. század első évtizedeit megelőzően csak elszórt adatok vannak. A különféle följegyzések és gyűjtések alapján föltehető, hogy már a 18. században is használatos volt a székely nyelvjárásokban és Szeged környékén. A suksükölés mint a kijelentő mód határozott ragozás egyik alakváltozata kezdetben még csupán indikátor lehetett. Az egyes nyelvjárásokban a kijelentő és felszólító mód között mutatkozó kiegyenlítődést az írott nyelv kirekesztette, és a standard a *t* végű igék kivételességét fönntartotta.³⁰ Vagyis ez a nyelvi forma egy ideig azok közé a nyelvi változók közé tartozott, amelyek a szóbeliségben jelen voltak, jelen vannak, de amelyek használatát az írott nyelv kerülte, a változó tehát indikátorból markerré vált.

Ha a suksükölő ragozás már a régebbi időkben is megbélyegzett lett volna, akkor esetleg hiperkorrekt alakoknak is föl kellene bukkanniuk, de egy nagyon korai kivételével nincs adat a 20. század közepe előtt a hiperkorrekcióra sem. Először KOVALOVSKY hívja fel a figyelmet arra, hogy némelyek felszólító módú alakok helyett kijelentő módot használnak: „Vannak ma már olyan bizonytalankodó óvatosak is, akik, hogy elkerüljék a hibát, az ellenkezőbe esnek, s ilyeneket mondanak: Hallgatjuk csak meg!” (1953b: 192).

²⁹ Ez egyezik azzal a nyelvművelő alapelvvel, mely szerint ahol csak lehet, kerülni kell a homonimákat.

³⁰ Ugyanígy kirekesztette az írott nyelv a felszólító módban a *tanijja*-féle alakokat — a standard *tanítsa* formával szemben —, de ez nem vált stigmatizált változattá, hanem megmaradt nyelvjárási sajátságának.

A suksükölést a 20. század elején a tanárok már javították, bár lehet, hogy csak úgy, mint bármely más nyelvjárási sajáttságot. Ebben az időben a szépirodalomban is megjelent a nyelvjárási és a városi alsóbb rétegekre jellemző beszéd egyik elemeként. Így könnyen összekapcsolódhatott a műveletlenséggel, mivel a nyelvjárási beszédet általában a kevésbé iskolázottak őrizték meg. HALÁSZ GYULA 1938-ban már egyértelműen kimondja, hogy a suksükölés a műveltség fokmérője. A suksükölés így sztereotípiává vált, és nagyon sokan napjainkig úgy vélik, hogy használata a beszélő műveletlenségét mutatja.

Irodalom

- E. ABAFFY ERZSÉBET 1991. Az igei személyragozás. In: BENKŐ LORÁND főszerk., *A magyar nyelv történeti nyelvtana 1. A korai ómagyar kor és előzményei*. Budapest, Akadémiai Kiadó. 122–159.
- E. ABAFFY ERZSÉBET 1992. Az igemód- és igeidőrendszer; Az igei személyragozás. In: BENKŐ LORÁND főszerk., *A magyar nyelv történeti nyelvtana 2/1. A kései ómagyar kor. Morfematika*. Budapest, Akadémiai Kiadó. 120–183, 184–238.
- E. ABAFFY ERZSÉBET 2003. Hangtörténet. In: KISS JENŐ–PUSZTAI FERENC szerk., *Magyar nyelvtörténet*. Budapest, Osiris. 301–351.
- ANTALNÉ DR. SZABÓ ÁGNES–DR. RAÁTZ JUDIT 2005. *Magyar nyelv és kommunikáció. Tankönyv a 11–12. évfolyam számára*. Második, átdolgozott kiadás. Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó.
- BALASSA JÓZSEF 1891. *A magyar nyelvjáráások osztályozása és jellemzése*. Budapest. Magyar Tudományos Akadémia.
- BALASSA JÓZSEF é. n. [1922]. *Helyes magyarság*. Budapest, Genius Könyvkiadó R. T.
- BALASSA JÓZSEF 1938. Nyelvtisztaság és nyelvhelyesség. *Magyar Nyelvőr* 67: 77–86.
- BALOGH LAJOS 1997. A magyar nyelvjáráások és a suksükölés. *Magyar Nyelv* 93: 354–360.
- BENKŐ LORÁND–KÁLMÁN BÉLA 1954. *Magyar nyelvtan. A gimnáziumok I–IV. osztálya számára*. Ötödik kiadás. Budapest, Tankönyvkiadó.
- BESSENYEI JÓZSEF szerk. 1997–2000. *A magyarországi boszorkányság forrásai 1–2*. Budapest, Balassi.
- BOKOR JÓZSEF 2007. Szóalaktan. In: A. JÁSZÓ ANNA szerk., *A magyar nyelv könyve*. Budapest, Trezor Kiadó. 254–292.
- CSERNICKÓ ISTVÁN 1998. *A magyar nyelv Ukrajnában (Kárpátalján)*. Budapest, Osiris–MTA Kisebbségkutató Műhely.
- CSERNICKÓ ISTVÁN 2002. A *-t* végű igék kijelentő módja mint egyetemes változó? *Magyar Nyelv* 98: 313–320.
- DEME LÁSZLÓ 1954. Hozzászólás a „Nyelvművelésünk főbb kérdései” című tanulmánygyűjtemény vitájához. *Magyar Nyelvőr* 78: 160.
- DÉNES SZILÁRD 1932. A népiskola a nyelvhelyesség szolgálatában. *Népoktatási Szemle* 1: 32–35.

- DENGL JÁNOS 1937. *Magyar nyelvhelyesség és magyar stílus*. Budapest, Grill Károly könyvkiadóvállalata.
- FÁBIÁN PÁL 1984. *Nyelvművelésünk évszázadai*. Budapest, Gondolat.
- FANCSALY ÉVA–GÚTI ERIKA–KONTRA MIKLÓS–MOLNÁR LJUBIC MÓNICA–OSZKÓ BEATRIX–SIKLÓSI BEÁTA–ŽAGAR SZENTESI ORSOLYA 2016. *A magyar nyelv Horvátországban*. Budapest–Eszék, Gondolat Kiadó–Media Hungarica Művelődési és Tájékoztatási Intézet.
- FORGÁCS TAMÁS 2001. Die postalveolare Assimilation — aus der Sicht der ungarischen Sprachgeschichte. *Acta Linguistica Hungarica* 48: 371–387.
- GENCSY ISTVÁN 1905. A gyergyói nyelvjárás. *Nyelvészeti Füzetek* 20: 31–62.
- GEREBEN ÁGNES [2010]. Fehér ember nem felejt! — Konzervatív-e vagy? In: *Kun Miklós hírportál*. URL: http://kunmiklos.com/hirek-kun-miklos/feher-ember-nem-felejt-konzervativ-e-vagy_4502_526121.html. (2013. augusztus 6.)
- GÖNCZ LAJOS 1999. *A magyar nyelv Jugoszláviában (Vajdaságban)*. Budapest–Újvidék, Osiris–Forum Kiadó.
- GRÉTSY LÁSZLÓ 1964. Ami méltán „aggassza” az olvasókat. In: GRÉTSY LÁSZLÓ, *Szaknyelvi kalauz*. Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. 242–244.
- GYARMATHI SÁMUEL 1794. *Okoskodva tanító magyar nyelvmester*. Kolozsvár–Szeben.
- HALÁSZ GYULA [1938]. Engesse és társai. In: HALÁSZ GYULA, *Édes anyanyelvünk*. Budapest, Nyugat Kiadó és Irodalmi R. T. 104–110.
- HEGEDŰS ATTILA 2005. A suksükölés nyelvjárási háttéréről és nyelvtudományi megítéléséről. In: HEGEDŰS ATTILA, *A változó nyelvjárás*. Piliscsaba, Pázmány Péter Katolikus Egyetem BTK. 129–134.
- HORGER ANTAL 1931. *A magyar igeragozás története*. Szeged, Szeged Városi Nyomda és Könyvkiadó Rt.
- HORGER ANTAL 1934. *A magyar nyelvjárások*. Budapest, Kókai Lajos kiadása.
- IMRE SAMU 1971. *A mai magyar nyelvjárások rendszere*. Budapest, Akadémiai Kiadó.
- JUHÁSZ JENŐ 1937. Jaj, az a felszólító mód! *Magyarosan* 6: 141–143.
- KÁDÁR EDIT 2014. A suksükölés jelenségköre a magyarban. A kötőmódtól az analógiás túlképzésig — alternatív hipotézis. In: FAZAKAS EMESE–JUHÁSZ DEZSŐ–T. SZABÓ CSILLA–TERBE ERIKA–ZSEMLYEI BORBÁLA szerk., *Tér, idő, társadalom és kultúra metszéspontjai a magyar nyelvben*. Budapest–Kolozsvár, ELTE Magyar Nyelvtörténeti, Szociolingvisztikai, Dialektológiai Tanszék–Nemzetközi Magyarástudományi Társaság. 58–75.
- KAIBLINGER FÜLÖP 1954. Hozzászólás a „Nyelvművelésünk főbb kérdései” című tanulmánygyűjtemény vitájához. *Magyar Nyelvőr* 78: 150.
- KÁLMÁNY LAJOS 1882. *Szeged népe 2. Temesköz népköltése*. Arad, Réthy Lipót és fia.
- KASSAI ILONA 1998. Csoda-e, ha suksükölünk? In: SÁNDOR KLÁRA szerk., *Nyelvi változó — nyelvi változás*. Szeged, JGyTF Kiadó. 23–25.
- KELEMEN BÉLA 1918. *Jó magyarság. Tanácsadó a magyar helyesírás, nyelvtan és fogalmazás nehézségeiben*. Harmadik, átdolgozott kiadás, Budapest, Athenaeum.

- MELICH JÁNOS 1913. A magyar tárgyias igeragozás. *Magyar Nyelv* 9: 1–14, 58–67, 105–111, 152–161, 207–212, 248–254, 297–306.
- MNyA. = DEME LÁSZLÓ–IMRE SAMU szerk., *A magyar nyelvjárások atlasza 1–6*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1968–1977.
- MURÁDIN LÁSZLÓ 1992. A „süksük nyelv” az erdélyi nyelvjárásokban. *Nyelv- és Irodalomtudományi Közlemények* 36: 53–62.
- N. J. B. 1933 = Nagy J. Béla megjegyzése. *Magyarosan* 2: 115.
- NymKsz.² = GRÉTSY LÁSZLÓ–KEMÉNY GÁBOR szerk., *Nyelvművelő kézisztár*. A magyar nyelv kézikönyvei 9. Második, javított és bővített kiadás, Budapest, Tinta Kiadó, 2005.
- PÁLFI MÁRTON 1902. *A nyelvérzék és az iskola*. Különlenyomat a Keresztény Magvető 37. évf. 3. füzetéből. Kolozsvár.
- PINTÉR JENŐ 1938. *Magyar nyelvvdő könyv*. Második, bővített és átdolgozott kiadás. Budapest.
- RÁCZ ENDRE–TAKÁCS ETEL 1974. *Kis magyar nyelvtan*. Negyedik kiadás. Budapest, Gondolat.
- RUBINYI MÓZES 1901. Adalékok a moldvai csángók nyelvjárásához. *Magyar Nyelvőr* 30: 109–116.
- RUMY KÁROLY GYÖRGY 1817. *Monumenta Hvngrica, az-az: magyar emlékezetes íráások 1*. Második megjobbított, és Kazinczy Ferencz Úrnak Előbeszédjével megbővített kiadás. Pest.
- SÁNDOR ANNA 2000. *Anyanyelvhasználat és kétnyelvűség egy kisebbségi magyar beszélőközösségben, Kolonban*. Pozsony, Kalligram.
- SÁNDOR ANNA 2009. Nyelvjárási jelenségek. In: MENYHÁRT JÓZSEF–PRESINSZKY KÁROLY–SÁNDOR ANNA, *Szlovákiai magyar nyelvjárások*. Nyitra, Konstantin Filozófus Egyetem, Közép-európai Tanulmányok Kara. 71–107.
- SÁNDOR KLÁRA 2014. *A székely írás nyomában*. Budapest, Typotex.
- SCHRAM FERENC 1970. *Magyarországi boszorkányperek. 1529–1768. 1*. Budapest, Akadémiai Kiadó.
- SIMONYI ZSIGMOND 1895. *Tüzetes magyar nyelvtan történeti alapon*. Balassa József közreműködésével. Budapest.
- SIMONYI ZSIGMOND 1903. *Helyes magyarság*. Nyelvészeti Füzetek 8. Budapest, Athenaeum.
- SIMONYI ZSIGMOND 1919. Szép Ernő: Lila akác. *Magyar Nyelvőr* 48: 80–82.
- SINKOVICS BALÁZS 2010. Felszólító móddal egyező kijelentő módú igealakok a magyar nyelvjárásokban. In: NÉMETH MIKLÓS–SINKOVICS BALÁZS szerk., *Tanulmányok Szabó József 70. születésnapjára*. Szeged, Szegedi Tudományegyetem Magyar Nyelvészeti Tanszék. 169–177.
- SOMSSICH SÁNDOR 1898. Nyelvsajátságok Baranya–Ózd vidékéről. *Magyar Nyelvőr* 27: 206–210.
- Story 2009 = Talmácsi — nyelvtanból elégtelen! In: *Story Online* 2009. október 14. URL: http://www.storyonline.hu/hirek/talmacsi_suksukol/19508/ (2013. augusztus 6.)

- SZÉKELY MIHÁLY 1818. *A' nemes székely nemzetnek constitúcióji, Privilegiumai*. Pest, Trattner János Tamás.
- SZEMERE GYULA 1954. *Magyar nyelvtan. Az általános gimnáziumi levelezőoktatás I–IV. osztálya számára*. Második kiadás. Budapest, Tankönyvkiadó.
- SZEMKŐ ALADÁR 1904. Egy abauj megyei özö nyelvjárás. *Nyelvészeti Füzetek 13*: 32–46.
- SZENDE ALADÁR 1994. *A magyar nyelv tankönyve középiskolásoknak*. Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó.
- SZENDE ALADÁR 1998. *Gyakorlatok és feladatok A magyar nyelv tankönyve középiskolásoknak című tankönyvhöz*. Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó.
- SZÉP ERNŐ 1975. Lila ákác. Szerelmes história öt képben, 1921. In: Szép Ernő, *Színház*. Budapest, Szépirodalmi. 309–416.
- SZÉPFALUSI ISTVÁN–VÖRÖS OTTÓ–BEREGSZÁSZI ANIKÓ–KONTRA MIKLÓS 2012. *A magyar nyelv Ausztriában és Szlovéniában*. Budapest–Alsóőr–Lendva, Gondolat.
- SzGySz. = FÜREDI MIHÁLY–KELEMEN JÓZSEF szerk., *A mai magyar nyelv szépprózai gyakorisági szótára (1965–1977)*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1989.
- SzO. 2. = SZABÓ KÁROLY–SZÁDECZKY LAJOS–BARABÁS SAMU, *Székely oklevéltár 2. 1520–1571*. Kolozsvár, Magyar Történelmi Társulat, 1876.
- SzOkI. = DEMÉNY LAJOS–PATAKI JÓZSEF–TÜDŐS S. KINGA, *Székely oklevéltár. Új sorozat. Udvarhely széki törvénykezési jegyzőkönyvek 1–3*. Bukarest–Budapest, Kriterion–Európa, 1983–1994.
- SZÖNYI SZILÁRD 2014. Beszélni magyarul? URL: <http://jogaszvilag.hu/rovatok/életmod/beszelni-magyarul>. (2016. október 17.)
- SzT. = SZABÓ T. ATTILA–VÁMSZER MÁRTA–KÓSA FERENC–FAZAKAS EMESE szerk., *Erdélyi magyar szótörténeti tár 1–14*. Bukarest–Budapest–Kolozsvár, Kriterion–Akadémiai Kiadó–Erdélyi Múzeum-Egyesület, 1975–2014.
- SZÜTS LÁSZLÓ 1991. Előszó a harmadik kiadáshoz. In: HALÁSZ GYULA, *Tudd, hogy mit beszélsz!* Budapest, Móra. 5–6.
- TAKÁTS LAJOS 1935. Tanítunk-e magyarul? *Magyarosan 4*: 16–19.
- TERBE ERIKA 2013. Adalékok a feltételes mód középmagyar kori használatához. In: FORGÁCS TAMÁS–NÉMETH MIKLÓS–SINKOVICS BALÁZS szerk., *A nyelvtörténeti kutatások újabb eredményei 7*. Szeged, Szegedi Tudományegyetem BTK, Magyar Nyelvészeti Tanszék. 169–178.
- TISZAMARTI ANTAL 1943. *Szeplőtlen magyarság*. Budapest, Studium.
- TOLNAI VILMOS 1903. A nyelvérzék és az iskola. *Magyar Nyelvőr 32*: 97–100.
- TOMPA JÓZSEF 1955. Az irodalmi nyelv. In: PAIS DEZSŐ szerk., *Nyelvünk a reformkorban*. Budapest, Akadémiai Kiadó. 313–434.
- ÚGySz. = CSIRIKNÉ CZACHESZ ERZSÉBET–CSIRIK JÁNOS, *Újságnyelvi gyakorisági szótár*. Szeged–Budapest–Debrecen, Juhász Gyula Tanárképző Főiskola, 1986.
- VAJDA LÁSZLÓ 1830. *Az erdélyi polgári magános törvények' históriája*. Kolozsvár.
- VÁRADI TAMÁS–KONTRA MIKLÓS 1994. A stigmatizált magyar kijelentő mód társadalmi disztribúciójáról. In: KEMÉNY GÁBOR–KARDOS TAMÁS szerk., *A magyar nyelvi*

- norma érvényesülése napjaink nyelvhasználatában.* Budapest, MTA Nyelvtudományi Intézet. 115–124.
- VARGHA FRUZZSINA SÁRA 2007. Nyelvi változók A magyar nyelvjárások atlasza hangfelvételeiben. In: GUTTMANN MIKLÓS–MOLNÁR ZOLTÁN szerk., *V. Dialektológiai Szimpozion.* A Berzsenyi Dániel Főiskola Magyar Nyelvészeti Tanszékének Kiadványai 8. Szombathely. 279–289.
- VELCSOV MÁRTONNÉ 1968. Alaktan. In: BENCÉDY JÓZSEF–FÁBIÁN PÁL–RÁCZ ENDRE – VELCSOV MÁRTONNÉ, *A mai magyar nyelv.* Budapest, Tankönyvkiadó. 85–204.
- VERESS JENŐ 2015. Suksük államtitkár. *Népszava* 2015. december 10. URL: http://nep-szava.hu/cikk/1079223_suksuk-allamtitkar (2016. október 17.)
- VIOLA LUJZA 2012. A suksükölésről. In: *VajdaságMA. Délvidéki hírportál.* 2012. január 16. URL: http://www.vajma.info/cikk/anyanyelvunk/10/A_suksukoles.html (2013. augusztus 6.)
- VÖÖNÉ PÉCS MÁRIA 1933. Felszólító mód a jelentő mód helyett. *Magyarosan* 2: 114–115.
- ZOLNAI GYULA 1889. Egri nyelvsajátságok. *Magyar Nyelvőr* 18: 16–25.
- ZOLNAI GYULA 1891. Mátýusföld nyelvjárása. *Magyar Nyelvőr* 20: 73–86.

The Stigmatized Indicative Forms of *t*-final Verbs

In standard Hungarian *t*-final verbs maintain a difference between indicative and imperative forms: *lássá* ‘see-3Sg.-Imp.Def.’ and *látja* ‘see-3Sg.-Ind.Def.’; *halassza* ‘postpone-3Sg.Imp.Def.’ and *halasztja* ‘postpone-3Sg.Ind.Def.’. In nonstandard Hungarian both are realized in the form of standard Hungarian imperative, and many regard it as a serious grammatical mistake. I discuss its origin, its spread in dialects and in “low” registers of urban language.

There are data for the nonstandard variant since the 18th century but it was used in the popular registers for centuries. It emerged in the language of the urban lower classes in the late 19th century, and it was strictly corrected at that time by teachers. In the literature of language cultivation it was considered as a stylistic regionalism for decades but it became highly stigmatized in the 1930’s.

Keywords: history of Hungarian *t*-final verbs, stigmatised nonstandard variant